

การมีส่วนร่วมของประชาชนในการบริหารจัดการอุทกภัย:
กรณีศึกษาบ้านพาน จังหวัดน่าน*

Public participation in flood management: A case study of Ban Phan, Nan Province

วาสนา ประเสริฐ¹

Wasana Prasert

6714830007@rumail.ru.ac.th

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษากระบวนการ ปัญหาและอุปสรรค รวมถึงแนวทางการแก้ไข ปัญหาและอุปสรรคเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการบริหารจัดการอุทกภัยของบ้านพาน จังหวัดน่าน โดยเป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ เก็บข้อมูลจากเอกสารและการสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้างกับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน 5 คน และวิเคราะห์ข้อมูลโดยอาศัยกรอบแนวคิดการมีส่วนร่วมของ Cohen, J.M., & Uphoff, N.T. ผลการวิจัย พบว่า กระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนในการบริหารจัดการอุทกภัยของบ้านพาน จังหวัดน่าน ประกอบด้วย 4 ขั้นตอน ดังนี้ 1) การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ ประชาชนมีการวางแผนและติดตามแผนการบริหาร จัดการอุทกภัยอย่างต่อเนื่อง 2) การมีส่วนร่วมในการปฏิบัติ ประชาชนมีการสนับสนุนทรัพยากร ทั้งด้านวัสดุอุปกรณ์ และบุคลากรในการปฏิบัติงาน 3) การมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ ประชาชนสามารถรับมือกับสถานการณ์อุทกภัย ได้อย่างทันที่ และ 4) การมีส่วนร่วมในการประเมินผล ประชาชนมีการแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับการบริหารจัดการ อุทกภัยอย่างต่อเนื่อง โดยพบปัญหาและอุปสรรค ได้แก่ 1) ขาดความรู้เกี่ยวกับการป้องกันอุทกภัย 2) ขาดงบประมาณ และอุปกรณ์ที่จำเป็น 3) บุคลากรในการปฏิบัติงานไม่เพียงพอ 4) สภาพภูมิประเทศและโครงสร้างพื้นฐานที่ซับซ้อน และ 5) การแจ้งเตือนภัยและการเผยแพร่ข้อมูลที่ไม่ครอบคลุม ซึ่งมีแนวทางการแก้ไขปัญหาและอุปสรรค ดังนี้ 1) การสร้างความรู้ให้กับประชาชนเกี่ยวกับการป้องกันอุทกภัย 2) การจัดสรรงบประมาณและอุปกรณ์อย่างเพียงพอ 3) การเพิ่มจำนวนอาสาสมัครและสร้างเครือข่ายความร่วมมืออย่างเป็นรูปธรรม 4) การวางแผนด้านโครงสร้างพื้นฐาน และการเข้าถึงพื้นที่อย่างเป็นระบบ และ 5) การพัฒนาระบบการสื่อสารและแจ้งเตือนภัยอย่างมีประสิทธิภาพ

คำสำคัญ : การมีส่วนร่วมของประชาชน; การบริหารจัดการ; อุทกภัย

Keywords : Public participation; Management; Flood

*บทความนี้เรียบเรียงจากการค้นคว้าอิสระเรื่องการมีส่วนร่วมของประชาชนในการบริหารจัดการอุทกภัย: กรณีศึกษาบ้านพาน จังหวัดน่าน

¹ นักศึกษาหลักสูตรรัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง

บทนำ

ประเทศไทยเผชิญกับภัยพิบัติทางธรรมชาติอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะอุทกภัยซึ่งก่อให้เกิดผลกระทบอย่างกว้างขวางต่อชีวิต ทรัพย์สิน ระบบเศรษฐกิจ และการพัฒนาประเทศในภาพรวม แนวโน้มความถี่และความรุนแรงของอุทกภัยเพิ่มสูงขึ้นอย่างต่อเนื่อง อันเป็นผลมาจากการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศควบคู่กับการใช้ประโยชน์ที่ดินและทรัพยากรธรรมชาติที่ขาดการวางแผนอย่างเหมาะสม เช่น การบุกรุกพื้นที่ป่าต้นน้ำ และการขยายตัวของชุมชนในพื้นที่ลุ่มน้ำ ส่งผลให้หลายพื้นที่ประสบปัญหาน้ำท่วมฉับพลันและน้ำป่าไหลหลาก จังหวัดน่านนับเป็นพื้นที่ที่มีความเสี่ยงสูงจากลักษณะภูมิประเทศแบบภูเขาและระบบลุ่มน้ำที่ซับซ้อน โดยเฉพาะชุมชนบ้านพาน หมู่ที่ 4 ตำบลแงง อำเภอปัว ซึ่งประสบอุทกภัยซ้ำซาก ส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิต ความมั่นคงทางเศรษฐกิจ และคุณภาพชีวิตของประชาชนอย่างต่อเนื่อง

แม้ภาครัฐจะกำหนดนโยบายและมาตรการด้านการป้องกันและบรรเทาอุทกภัยทั้งในเชิงโครงสร้างและไม่ใช้โครงสร้างมาอย่างต่อเนื่อง แต่ในทางปฏิบัติกลับยังไม่สามารถลดความสูญเสียได้อย่างมีประสิทธิภาพและยั่งยืน สาเหตุสำคัญประการหนึ่งคือ รูปแบบการบริหารจัดการที่ยังคงเน้นการรวมศูนย์อำนาจ ขาดการเชื่อมโยงกับบริบทเฉพาะของพื้นที่ และการเปิดโอกาสให้ประชาชนในชุมชนมีส่วนร่วมในกระบวนการบริหารจัดการอย่างจำกัด สถานการณ์ดังกล่าวสะท้อนให้เห็นถึงความจำเป็นในการพัฒนารูปแบบการบริหารจัดการอุทกภัยที่สอดคล้องกับบริบทพื้นที่และศักยภาพของชุมชนมากยิ่งขึ้น

ภายใต้บริบทดังกล่าว แนวคิดการมีส่วนร่วมของประชาชน โดยเฉพาะการจัดการความเสี่ยงจากภัยพิบัติโดยอาศัยชุมชนเป็นฐาน (Community Based Disaster Risk Management: CBDRM) จึงได้รับการยอมรับว่าเป็นแนวทางสำคัญของการบริหารจัดการภัยพิบัติสมัยใหม่ เนื่องจากให้ประชาชนในฐานะผู้มีส่วนได้ส่วนเสียหลักซึ่งมีบทบาทในทุกขั้นตอน ตั้งแต่การวิเคราะห์ปัญหา การวางแผน การตัดสินใจ การดำเนินงาน ตลอดจนการติดตามและประเมินผล แนวคิดดังกล่าวมีความสอดคล้องกับยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี พ.ศ. 2561 – 2580 แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 13 พ.ศ. 2566 – 2570 และแผนการป้องกันและบรรเทาสาธารณภัยแห่งชาติ พ.ศ. 2564 – 2570 ซึ่งต่างมุ่งเน้นการกระจายอำนาจ การมีส่วนร่วมของประชาชน และการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน เพื่อเสริมสร้างศักยภาพในการรับมือกับภัยพิบัติและนำไปสู่ความยั่งยืนในระยะยาว

จากความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา ผู้วิจัยในฐานะที่เป็นบุคลากรของกรมป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย จึงมีความสนใจศึกษากระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนในการบริหารจัดการอุทกภัยในพื้นที่บ้านพาน จังหวัดน่าน เพื่อทำความเข้าใจกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชน ปัญหาและอุปสรรค รวมถึงแนวทางการแก้ไขปัญหาและอุปสรรคเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการบริหารจัดการอุทกภัย โดยข้อมูลที่ได้จากการศึกษานี้จะเป็นประโยชน์ต่อการกำหนดแนวทางการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในระดับพื้นที่ เพื่อให้การบริหารจัดการอุทกภัยมีความยั่งยืนและสามารถลดความเปราะบางของชุมชนต่อภัยพิบัติในอนาคตได้อย่างแท้จริง

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษากระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนในการบริหารจัดการอุทกภัยของบ้านพาน จังหวัดน่าน
2. เพื่อศึกษาปัญหาและอุปสรรคเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการบริหารจัดการอุทกภัยของบ้านพาน จังหวัดน่าน
3. เพื่อศึกษาแนวทางการแก้ไขปัญหาและอุปสรรคเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการบริหารจัดการอุทกภัยของบ้านพาน จังหวัดน่าน

วิธีการวิจัย

งานวิจัยเรื่องนี้ ผู้วิจัยได้เลือกใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยใช้วิธีการวิจัย ดังนี้

1. การวิจัยเอกสาร (Documentary Research) เป็นการเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสารทางวารสาร วารสาร สื่ออิเล็กทรอนิกส์ รายงานการวิจัย วิทยานิพนธ์ ดุษฎีนิพนธ์ รายงานการประชุม คู่มือการปฏิบัติงาน ระเบียบ ประกาศ คำสั่ง เอกสารทางราชการ ที่เกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการบริหารจัดการอุทกภัยของบ้านพาน จังหวัดน่าน

2. การวิจัยภาคสนาม (Field Research) โดยผู้วิจัยลงพื้นที่เพื่อสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่าง ด้วยการสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง หรือการสัมภาษณ์แบบเป็นทางการ (Structured Interview or Formal Interview) ลักษณะของการสัมภาษณ์เป็นการสัมภาษณ์ที่มีคำถามและข้อกำหนดที่แน่นอนตายตัว จะสัมภาษณ์ผู้ใดก็ใช้คำถามแบบเดียวกัน

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ในการวิจัยครั้งนี้ มีประชากรและกลุ่มตัวอย่าง ดังนี้

1. ประชากร (Population) ได้แก่ พนักงานปฏิบัติการด้านสาธารณสุข (สำนักงานป้องกันและบรรเทาสาธารณภัยจังหวัดน่าน สาขาเชียงกลาง) และประชาชนในพื้นที่บ้านพาน หมู่ที่ 4 ตำบลแงง อำเภอบัว จังหวัดน่าน

2. กลุ่มตัวอย่าง (Sample) ที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ เป็นการเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (purposive sampling) โดยเจาะจงเลือกเฉพาะผู้ที่มีบทบาทในการบริหารจัดการอุทกภัยของพื้นที่บ้านพาน หมู่ที่ 4 ตำบลแงง อำเภอบัว จังหวัดน่าน จำนวน 5 คน มาเป็นผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) จำแนกได้ ดังนี้

2.1 พนักงานปฏิบัติการด้านสาธารณสุข (สำนักงานป้องกันและบรรเทาสาธารณภัยจังหวัดน่าน สาขาเชียงกลาง)	จำนวน 1 คน
2.2 ผู้ใหญ่บ้าน	จำนวน 1 คน
2.3 ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน	จำนวน 1 คน
2.4 อาสาสมัครป้องกันภัยฝ่ายพลเรือน (อปพร.)	จำนวน 1 คน
2.5 อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม.)	จำนวน 1 คน

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัยกรณีศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยใช้วิธีการสัมภาษณ์ โดยสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง หรือการสัมภาษณ์แบบเป็นทางการ (Structured Interview or Formal Interview) ลักษณะของการสัมภาษณ์เป็นการสัมภาษณ์ที่มีคำถาม และข้อกำหนดแน่นอนตายตัว จะสัมภาษณ์ผู้ใดก็ใช้คำถามเดียวกัน (สุภางค์ จันทวานิช, 2551, หน้า 75 – 81 อ้างถึงใน วิโรจน์ ก่อสกุล, 2568, หน้า 38) และทำการสัมภาษณ์เป็นรายบุคคล ก่อนการเก็บรวบรวมข้อมูลผู้ศึกษาได้กำหนดวันนัดหมาย วันสัมภาษณ์ โดยแจ้ง

ให้ผู้สัมภาษณ์ทราบล่วงหน้า ในการสัมภาษณ์ผู้สัมภาษณ์จะใช้การจดบันทึกและบันทึกเสียง โดยก่อนสัมภาษณ์จะขออนุญาตผู้ถูกสัมภาษณ์ในการจดบันทึกและบันทึกเสียงก่อนทุกครั้ง

ผลการวิจัยและอภิปรายผล

ผลการวิจัย

โดยผู้วิจัยสามารถสรุปผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ของการศึกษา ดังนี้

1. เพื่อศึกษากระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนในการบริหารจัดการอุทกภัยของบ้านพานจังหวัดน่าน

ผลการวิจัยพบว่า กระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนในการบริหารจัดการอุทกภัยของบ้านพานจังหวัดน่าน ได้มีการนำแนวคิดกระบวนการมีส่วนร่วมของ Cohen, J.M., & Uphoff, N.T. (1981, อ้างถึงใน ทินาภรณ์ มุลรัตน์, 2566, หน้า 11) มากำหนดเป็นรูปแบบกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนในการบริหารจัดการอุทกภัย ประกอบด้วย 4 ขั้นตอน ดังนี้

1.1 การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ (Decision Making) พบว่า การมีส่วนร่วมของประชาชนมีการวางแผนและติดตามแผนการบริหารจัดการอุทกภัยอย่างต่อเนื่อง โดยการมีส่วนร่วมในขั้นตอนดังกล่าวครอบคลุม ตั้งแต่การเข้าร่วมประชุมเพื่อวิเคราะห์สถานการณ์น้ำ การประเมินพื้นที่เสี่ยง การจัดทำแผนรับมืออุทกภัย การเตรียมความพร้อมด้านทรัพยากรและอุปกรณ์ การติดตามสถานการณ์น้ำในช่วงเกิดภัย ตลอดจนการประสานงานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเพื่อให้ความช่วยเหลือประชาชนอย่างทั่วถึงและทันเวลา โดยเมื่อเกิดอุทกภัย ปัญหาที่ควรได้รับการแก้ไขเป็นลำดับแรก คือ การบริหารจัดการน้ำและระบบระบายน้ำในพื้นที่ซึ่งเป็นสาเหตุหลักของการเกิดน้ำท่วมซ้ำซาก นอกจากนี้ยังควรดำเนินการแก้ไขปัญหาเชิงโครงสร้างในระยะยาว เช่น การก่อสร้างแหล่งกักเก็บน้ำ และการปรับปรุงระบบระบายน้ำ เพื่อช่วยลดความรุนแรงของอุทกภัยในอนาคต ขณะเดียวกัน การเตรียมความพร้อมก่อนเกิดภัย และการบริหารจัดการสถานการณ์ฉุกเฉินก็มีความสำคัญ เช่น การแจ้งเตือนภัยล่วงหน้า การอพยพประชาชน การจัดหาอาหาร น้ำดื่ม ยา และอุปกรณ์ช่วยเหลือให้เพียงพอ รวมถึงการประสานงานเพื่อให้การช่วยเหลือเป็นไปอย่างรวดเร็วและทั่วถึง

1.2 การมีส่วนร่วมในการปฏิบัติ (Implementation) พบว่า การมีส่วนร่วมของประชาชน มีการสนับสนุนทรัพยากรในด้านต่าง ๆ เพื่อการบริหารจัดการอุทกภัยในพื้นที่อย่างเป็นระบบ การสนับสนุนดังกล่าวครอบคลุม ทั้งด้านวัสดุอุปกรณ์ สิ่งของจำเป็น กำลังคน และอาสาสมัครที่มีความรู้ความสามารถ รวมไปถึงการจัดการข้อมูล การบันทึกสถานการณ์น้ำ และการติดตามความเสียหายที่เกิดขึ้นในแต่ละพื้นที่ และมีบทบาทในการรวบรวมข้อมูลความต้องการของประชาชน โดยเฉพาะกลุ่มเปราะบาง เช่น ผู้สูงอายุ ผู้พิการ และเด็ก ข้อมูลเหล่านี้จะถูกนำไปใช้ในการวางแผนและอำนวยความสะดวก ตลอดจนการจัดลำดับความเร่งด่วนของการช่วยเหลือ การสนับสนุนไม่ได้จำกัดเพียงการจัดหาวัสดุหรือสิ่งของ แต่ยังรวมถึงการบริหารจัดการข้อมูลอย่างเป็นระบบ พร้อมทั้งมีส่วนช่วยในการประสานงานระหว่างหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้การดำเนินงานสอดคล้องและไม่ซ้ำซ้อน การมีส่วนร่วมในขั้นตอนนี้ยังช่วยให้การกระจายความช่วยเหลือตรงตามความต้องการจริงของประชาชนและครอบคลุมพื้นที่ต่าง ๆ อย่างมีประสิทธิภาพ นอกจากนี้ยังช่วยสร้างความเข้าใจและการสื่อสารที่ชัดเจนระหว่างชุมชนกับหน่วยงานราชการส่งผลให้การบริหารจัดการอุทกภัยเป็นไปอย่างราบรื่นทันท่วงที และลดผลกระทบต่อประชาชนและทรัพยากรในพื้นที่ได้มากที่สุด

1.3 การมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ (Benefits) พบว่า การมีส่วนร่วมของประชาชนและภาคส่วนต่าง ๆ ในการบริหารจัดการอุทกภัยมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อความพร้อมของชุมชน ชุมชนสามารถรับมือกับสถานการณ์น้ำท่วมได้อย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น เนื่องจากการวางแผนและเตรียมการล่วงหน้า การมีส่วนร่วมช่วยให้ชุมชนสามารถประเมินความเสี่ยงและจัดสรรทรัพยากรได้อย่างเหมาะสม ประชาชนมีความสามารถในการพึ่งพาตนเองได้ในเบื้องต้น ลดการพึ่งพาความช่วยเหลือจากหน่วยงานภายนอกเพียงฝ่ายเดียว การดำเนินงานด้านอุทกภัยจึงเป็นไปอย่างเป็นระบบ มีขั้นตอนและมาตรการชัดเจน ชุมชนสามารถอพยพหรือให้ความช่วยเหลือประชาชนที่ได้รับผลกระทบได้อย่างทันทั่วทั้งที่ การเตรียมความพร้อมนี้ช่วยลดความสูญเสียต่อชีวิตและทรัพย์สิน ทั้งของประชาชนและทรัพยากรชุมชน นอกจากนี้ การมีส่วนร่วมในขั้นตอนนี้ยังส่งผลให้เกิดการแลกเปลี่ยนความรู้และประสบการณ์ระหว่างสมาชิกในชุมชนเสริมสร้างความเข้าใจร่วมกันเกี่ยวกับความเสี่ยงและแนวทางการป้องกันอุทกภัยประชาชนเกิดความตระหนักถึงบทบาทของตนเองและความสำคัญของการมีส่วนร่วมในชุมชนการทำงานร่วมกันนี้ช่วยเสริมสร้างความสามัคคีและความร่วมมือระหว่างสมาชิกในชุมชนเพิ่มความรู้สึกของการเป็นเจ้าของร่วม ทำให้ทุกคนมีส่วนร่วมรับผิดชอบต่อการบริหารจัดการอุทกภัยความร่วมมือระหว่างชุมชนและหน่วยงานภายนอกจึงเกิดขึ้นอย่างมีประสิทธิภาพ การมีส่วนร่วมนี้ไม่เพียงช่วยป้องกันความเสียหาย แต่ยังเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนในระยะยาว ทำให้ชุมชนสามารถฟื้นตัวหลังจากอุทกภัยได้รวดเร็วและยั่งยืน

1.4 การมีส่วนร่วมในการประเมินผล (Evaluation) พบว่า มีการเปิดโอกาสให้ประชาชนภาคประชาสังคม และผู้มีส่วนเกี่ยวข้องเข้ามามีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับการบริหารจัดการอุทกภัย การมีส่วนร่วมในขั้นตอนนี้เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง ครอบคลุมทุกช่วง ตั้งแต่ช่วงก่อนเกิดภัย ขณะเกิดภัย และหลังเกิดภัย โดยในช่วงก่อนฤดูฝน ประชาชนและภาคส่วนต่าง ๆ มีส่วนร่วมในการวางแผนการป้องกันและการเตรียมความพร้อม โดยการวางแผนร่วมกันนี้ช่วยให้ชุมชนตระหนักถึงความเสี่ยงและสามารถเตรียมทรัพยากรได้อย่างเหมาะสมหลังเกิดน้ำท่วม การมีส่วนร่วมยังคงดำเนินต่อไปเพื่อให้ผู้เกี่ยวข้องสามารถประเมินผลการดำเนินงานที่ผ่านมาและเสนอแนวทางปรับปรุงแผนบริหารจัดการอุทกภัยในอนาคตให้ดียิ่งขึ้น ประชาชนสามารถสะท้อนปัญหา ความต้องการ และข้อเสนอแนะที่เกิดขึ้นจริงในพื้นที่ของตน ภาคประชาสังคมสามารถให้ข้อมูลเชิงวิชาการหรือประสบการณ์การบริหารจัดการอุทกภัยที่เป็นประโยชน์ทำให้แนวทางการบริหารจัดการน้ำท่วมมีความหลากหลาย ครอบคลุม และตอบสนองต่อบริบทของพื้นที่การเปิดโอกาสเช่นนี้ยังช่วยสร้างความเข้าใจร่วมกันระหว่างชุมชน หน่วยงานภาครัฐ และภาคส่วนอื่น ๆ ทำให้ทุกภาคส่วนเห็นความสำคัญของความร่วมมือและการประสานงานระหว่างกันส่งผลให้แผนการบริหารจัดการอุทกภัยมีความเหมาะสมและสอดคล้องกับความต้องการของชุมชนอย่างแท้จริง ประชาชนมีความรู้สึกว่าเป็นเจ้าของแผนและมีส่วนร่วมในกระบวนการตัดสินใจความร่วมมือนี้ช่วยเพิ่มความเข้มแข็งของชุมชนและลดความสูญเสียจากอุทกภัยทำให้การจัดการอุทกภัยมีประสิทธิภาพ ครอบคลุม และยั่งยืนในระยะยาว

2. เพื่อศึกษาปัญหาและอุปสรรคเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการบริหารจัดการอุทกภัยของบ้านพาน จังหวัดน่าน

ผลการวิจัยพบว่า ปัญหาและอุปสรรคเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการบริหารจัดการอุทกภัยของบ้านพาน จังหวัดน่าน มีดังนี้

2.1 ประชาชนในพื้นที่บ้านพานบางส่วนยังขาดความรู้และความเข้าใจที่ถูกต้องเกี่ยวกับการเตรียมความพร้อมและการป้องกันอุทกภัย โดยเฉพาะความรู้เฉพาะด้านที่จำเป็นต่อการรับมือกับสถานการณ์น้ำท่วม เช่น แนวทางการอพยพอย่างปลอดภัย การจัดเตรียมวัสดุอุปกรณ์และทรัพยากรที่จำเป็น รวมถึงการเฝ้าระวัง

และติดตามพื้นที่เสี่ยงอย่างใกล้ชิด ความไม่พร้อมดังกล่าวทำให้ชาวบ้านไม่สามารถช่วยเหลือตนเองได้อย่างมีประสิทธิภาพ เมื่อเกิดอุทกภัยขึ้นจริงจึงเกิดความตื่นตระหนก สับสน และขาดการวางแผนที่ชัดเจน ส่งผลให้การรับมือกับสถานการณ์เป็นไปอย่างล่าช้าและไม่มีประสิทธิภาพในการจัดการปัญหาโดยรวม

2.2 ขาดแคลนงบประมาณและอุปกรณ์ที่จำเป็นในการรับมือกับอุทกภัย โดยถือเป็นอุปสรรคสำคัญต่อการบริหารจัดการในระดับชุมชน เนื่องจากงบประมาณที่ได้รับมีอยู่อย่างจำกัด ทำให้ไม่สามารถจัดหาอุปกรณ์ช่วยเหลือได้อย่างเพียงพอและทั่วถึง อุปกรณ์สำคัญ เช่น เรือ เสื้อชูชีพ เครื่องสูบน้ำ และวิทยุสื่อสาร มีจำนวนไม่สอดคล้องกับความต้องการของพื้นที่ ส่งผลให้การให้ความช่วยเหลือประชาชนเป็นไปอย่างล่าช้าและไม่ครอบคลุมทุกพื้นที่ โดยเฉพาะในพื้นที่เสี่ยงสูง นอกจากนี้ กลุ่มเปราะบาง เช่น ผู้สูงอายุ เด็ก และผู้พิการ ยังต้องเผชิญกับความเสี่ยงต่อความเสียหายและอันตรายมากยิ่งขึ้น เนื่องจากขาดเครื่องมือและการดูแลที่เหมาะสมในช่วงขณะเกิดภัยพิบัติ

2.3 จำนวนอาสาสมัครและเจ้าหน้าที่ที่ปฏิบัติงานด้านการป้องกันและบรรเทาสาธารณภัยยังมีไม่เพียงพอต่อความต้องการของพื้นที่ ส่งผลให้การดำเนินงานในช่วงเกิดอุทกภัยขาดความคล่องตัว การแบ่งหน้าที่และความรับผิดชอบไม่สามารถทำได้อย่างทั่วถึงและเป็นระบบ ภารกิจสำคัญ เช่น การอพยพผู้ประสบภัย การดูแลความปลอดภัยในพื้นที่เสี่ยง และการเฝ้าระวังสถานการณ์ ไม่สามารถดำเนินการได้อย่างทัน่วงที นอกจากนี้ การจัดสรรและกระจายอุปกรณ์ช่วยเหลือไปยังจุดต่าง ๆ ยังประสบความล่าช้า ส่งผลให้การช่วยเหลือประชาชนขาดประสิทธิภาพและไม่ตอบสนองต่อสถานการณ์ฉุกเฉินได้อย่างเหมาะสม

2.4 สภาพภูมิประเทศและโครงสร้างพื้นฐานของพื้นที่เป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่ส่งผลต่อความยากลำบากในการบริหารจัดการอุทกภัย เนื่องจากพื้นที่เป็นลุ่มน้ำที่มีความซับซ้อน เมื่อเกิดน้ำท่วมทำให้ระดับน้ำเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ถนนบางเส้นทางถูกน้ำท่วมจนไม่สามารถสัญจรได้ ส่งผลให้การเดินทางและการเข้าถึงพื้นที่ประสบภัยเป็นไปอย่างยากลำบาก นอกจากนี้ บ้านเรือนและสิ่งปลูกสร้างบางส่วนได้รับความเสียหายทำให้ประชาชนไม่สามารถอยู่อาศัยได้ตามปกติ การขนส่งสิ่งของช่วยเหลือและการให้ความช่วยเหลือจึงต้องใช้เวลามากขึ้น ดังนั้นจึงจำเป็นต้องมีการวางแผนล่วงหน้าและการจัดสรรทรัพยากรอย่างรอบคอบ เพื่อให้การช่วยเหลือเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพและครอบคลุมพื้นที่มากที่สุด

2.5 การแจ้งเตือนภัยและการเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารยังขาดประสิทธิภาพและไม่ครอบคลุมทุกครัวเรือน ระบบการแจ้งเตือนภัยในบางกรณีไม่สามารถส่งข้อมูลไปถึงประชาชนได้อย่างทั่วถึง ส่งผลให้บางครัวเรือนได้รับข่าวสารเกี่ยวกับสถานการณ์อุทกภัยล่าช้า เมื่อประชาชนไม่ได้รับข้อมูลอย่างทัน่วงทีจึงไม่สามารถเตรียมความพร้อมรับมือกับสถานการณ์ได้อย่างเหมาะสม ขาดความรู้เกี่ยวกับแนวทางการป้องกันตนเองและเส้นทางอพยพที่ปลอดภัย ส่งผลให้การรับมือในช่วงเกิดเหตุเป็นไปอย่างไม่มีประสิทธิภาพและเพิ่มความเสี่ยงต่อความเสียหายทั้งต่อชีวิตและทรัพย์สินของประชาชนในพื้นที่

3. เพื่อศึกษาแนวทางการแก้ไขปัญหาและอุปสรรคเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการบริหารจัดการอุทกภัยของบ้านพาน จังหวัดน่าน

ผลการวิจัยพบว่า แนวทางแก้ไขปัญหาและอุปสรรคเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการบริหารจัดการอุทกภัยของบ้านพาน จังหวัดน่าน มีดังนี้

3.1 การสร้างความรู้และความเข้าใจให้กับประชาชนเกี่ยวกับการเตรียมความพร้อมและการป้องกันอุทกภัย โดยการฝึกอบรมและกิจกรรมเตรียมความพร้อมเป็นสิ่งสำคัญในการเพิ่มศักยภาพของประชาชน ทำให้ชุมชนสามารถรับมือกับน้ำท่วมได้ด้วยตนเองในเบื้องต้น การสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับขั้นตอนการอพยพ การป้องกันภัย และการใช้ทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพ จะช่วยลดความสับสนและความตื่นตระหนก

ในช่วงเกิดสถานการณ์ฉุกเฉิน ตลอดจนการจัดกิจกรรมซ้อมรับมือสถานการณ์น้ำท่วมและการฝึกอบรมให้ประชาชนได้ทดลองปฏิบัติจริงเป็นประจำ จะช่วยสร้างความเข้าใจในขั้นตอนการจัดการ ลดความเสี่ยง และเพิ่มความมั่นใจในการปฏิบัติเมื่อเกิดภัยจริง นอกจากนี้ยังควรเน้นการเตรียมศูนย์พักพิงและอุปกรณ์จำเป็นเพื่อรองรับสถานการณ์ฉุกเฉิน

3.2 การจัดสรรงบประมาณและอุปกรณ์ควรดำเนินการอย่างเป็นระบบและเพียงพอต่อการป้องกันและบรรเทาอุทกภัย โดยขอรับการสนับสนุนงบประมาณและทรัพยากรจากหน่วยงานภาครัฐและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเพิ่มเติม เพื่อให้ประชาชนและอาสาสมัครสามารถปฏิบัติหน้าที่ได้อย่างมีประสิทธิภาพ รวดเร็ว และปลอดภัย อุปกรณ์ช่วยเหลือที่มีความจำเป็น ได้แก่ เรือท้องแบน เครื่องสูบน้ำ เสื้อชูชีพ และกระสอบทราย ซึ่งควรจัดทำให้ครบถ้วนและเหมาะสมกับสภาพพื้นที่ นอกจากนี้ ควรจัดตั้งคลังอุปกรณ์ฉุกเฉินประจำหมู่บ้าน พร้อมกำหนดแผนการบริหารจัดการ การบำรุงรักษา และการใช้งานล่วงหน้าให้เพียงพอตลอดฤดูฝน เพื่อให้การช่วยเหลือผู้ประสบภัยเป็นไปอย่างทันท่วงที มีประสิทธิภาพ และสามารถลดความสูญเสียต่อชีวิตและทรัพย์สินของประชาชนได้อย่างเป็นรูปธรรม

3.3 การเพิ่มจำนวนอาสาสมัครและการสร้างเครือข่ายความร่วมมือควรดำเนินการอย่างเป็นรูปธรรม โดยส่งเสริมให้ประชาชนภายในหมู่บ้านเข้ามามีส่วนร่วมเป็นอาสาสมัครมากยิ่งขึ้น ควบคู่กับการจัดตั้งเครือข่ายความร่วมมือกับชุมชนใกล้เคียง เพื่อให้สามารถสนับสนุนและให้ความช่วยเหลือซึ่งกันและกันได้ อย่างทันท่วงทีในสถานการณ์วิกฤติ นอกจากนี้ ควรกำหนดบทบาท หน้าที่ และความรับผิดชอบของอาสาสมัครแต่ละฝ่ายอย่างชัดเจน รวมถึงจัดระบบการประสานงานที่มีประสิทธิภาพ เพื่อให้การบริหารจัดการอุทกภัยเป็นไปอย่างเป็นระบบ ลดความซ้ำซ้อนในการปฏิบัติงาน และเพิ่มประสิทธิภาพในการช่วยเหลือผู้ประสบภัยได้อย่างเหมาะสม

3.4 การวางแผนด้านโครงสร้างพื้นฐานและการเข้าถึงพื้นที่ควรดำเนินการอย่างเป็นระบบ โดยปรับปรุงและพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานที่สำคัญ เช่น ถนน สะพาน และเส้นทางอพยพ ให้สามารถรองรับการสัญจรของหน่วยงานและประชาชนได้อย่างรวดเร็วและต่อเนื่องในช่วงเกิดอุทกภัย ทั้งนี้ การวางแผนล่วงหน้าเกี่ยวกับการกำหนดเส้นทางเข้า – ออกพื้นที่ การจัดทำจุดรวมพลฉุกเฉิน และการระบุตำแหน่งจุดเสี่ยงในพื้นที่ จะช่วยเพิ่มประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานช่วยเหลือ ลดความเสียหายต่อชีวิตและทรัพย์สินของประชาชน และส่งเสริมให้การบริหารจัดการอุทกภัยระบบมากยิ่งขึ้น

3.5 การพัฒนาระบบการสื่อสารและแจ้งเตือนภัยควรดำเนินการอย่างมีประสิทธิภาพและเข้าถึงประชาชนทุกครัวเรือนอย่างรวดเร็ว ระบบแจ้งเตือนภัยควรสามารถใช้งานได้จริงในสถานการณ์ฉุกเฉิน โดยอาศัยช่องทางหลายรูปแบบ เช่น การส่งสัญญาณเสียงตามสาย โทรศัพท์มือถือ หรือการประสานงานผ่านอาสาสมัครป้องกันภัยฝ่ายพลเรือน (อปพร.) และอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม.) ของแต่ละหมู่บ้าน นอกจากนี้ควรใช้ช่องทางดิจิทัล เช่น กลุ่มไลน์หมู่บ้าน หรือสื่อสังคมออนไลน์ในการประชาสัมพันธ์ข้อมูลข่าวสาร เพื่อให้ประชาชนได้รับข้อมูลอย่างทันเวลา สามารถเตรียมความพร้อมและปฏิบัติตนได้อย่างเหมาะสม ลดความเสี่ยงต่อชีวิตและทรัพย์สินในช่วงเกิดอุทกภัย และส่งเสริมการบริหารจัดการภัยพิบัติอย่างเป็นระบบ

อภิปรายผล

การวิจัยเรื่อง การมีส่วนร่วมของประชาชนในการบริหารจัดการอุทกภัย: กรณีศึกษากำแพงบ้านพาน จังหวัดน่าน มีประเด็นที่นำมาอภิปรายผล ดังนี้

1. กระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนในการบริหารจัดการอุทกภัยของบ้านพาน จังหวัดน่าน มีประเด็นที่นำมาอภิปราย ดังนี้

บ้านพาน หมู่ที่ 4 ตำบลแงง อำเภอบัว จังหวัดน่าน เป็นหมู่บ้านในเขตองค์การบริหารส่วนตำบลแงง อำเภอบัว จังหวัดน่าน ซึ่งเป็นหน่วยการปกครองท้องถิ่นที่มีบทบาทสำคัญในการดูแลและพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนในระดับพื้นที่ หมู่บ้านบ้านพานนับเป็นหน่วยทางสังคมที่มีความใกล้ชิดและเข้มแข็ง ประชาชนมีวิถีชีวิต ความสัมพันธ์ และการพึ่งพาอาศัยกันในลักษณะของชุมชนท้องถิ่น โดยเฉพาะในด้านการจัดการทรัพยากรและการรับมือกับปัญหาที่เกิดขึ้นร่วมกัน เช่น ปัญหามลพิษน้ำเป็นปัญหาสำคัญที่ส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตและความเป็นอยู่ของประชาชนในพื้นที่อย่างต่อเนื่อง ผู้วิจัยได้นำแนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของ Cohen, J.M., & Uphoff, N.T. (1981, อ้างถึงใน ทินาภรณ์ มูลรัตน์, 2566, หน้า 11) มาอธิบายเกี่ยวกับกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนในการบริหารจัดการอุทกภัยของบ้านพาน จังหวัดน่าน ซึ่งมองว่าการมีส่วนร่วมของประชาชนคือการเปิดโอกาสให้ประชาชนในพื้นที่เข้ามามีบทบาทในกระบวนการพัฒนาอย่างครอบคลุม ทั้งนี้ เพื่อให้การพัฒนาสามารถตอบสนองต่อปัญหาและความต้องการที่แท้จริงของชุมชนนำไปสู่การบริหารจัดการอุทกภัยที่มีประสิทธิภาพและเกิดความยั่งยืน โดยกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนสามารถแบ่งออกเป็น 4 ขั้นตอน ดังนี้

1. การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ (Decision Making)

การมีส่วนร่วมของประชาชนในการตัดสินใจมีความครอบคลุมตั้งแต่การระบุปัญหา การกำหนดความต้องการและเป้าหมาย จนถึงการวางแผนรับมืออย่างเป็นระบบ โดยครอบคลุมตั้งแต่การเข้าร่วมประชุมเพื่อร่วมกันวิเคราะห์สถานการณ์น้ำ การประเมินพื้นที่เสี่ยงต่อการเกิดอุทกภัย การจัดทำแผนรองรับสถานการณ์ การเตรียมความพร้อมด้านทรัพยากรและอุปกรณ์ที่จำเป็น ตลอดจนการติดตามสถานการณ์น้ำในช่วงเกิดภัย และการประสานงานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเพื่อให้การช่วยเหลือประชาชนเป็นไปอย่างทั่วถึงและทันท่วงที โดยเมื่อเกิดอุทกภัย ประเด็นปัญหาที่ควรได้รับการแก้ไขเป็นลำดับแรก คือ การบริหารจัดการน้ำและระบบระบายน้ำในพื้นที่ ซึ่งถูกระบุว่าเป็นสาเหตุสำคัญของการเกิดน้ำท่วมซ้ำซาก นอกจากนี้ ยังควรมีการดำเนินการแก้ไขปัญหาลำคลองสร้างในระยะยาว อาทิ การก่อสร้างแหล่งกักเก็บน้ำ และการปรับปรุงประสิทธิภาพของระบบระบายน้ำ เพื่อช่วยลดความรุนแรงและผลกระทบของอุทกภัยในอนาคต ขณะเดียวกัน การเตรียมความพร้อมก่อนเกิดภัยและการบริหารจัดการสถานการณ์ฉุกเฉินก็มีความสำคัญอย่างยิ่ง โดยเฉพาะการจัดให้มีระบบการแจ้งเตือนภัยล่วงหน้า การวางแผนและดำเนินการอพยพประชาชนอย่างเป็นระบบ การจัดหาอาหาร น้ำดื่ม ยารักษาโรค และอุปกรณ์ช่วยเหลือให้เพียงพอ รวมถึงการประสานงานระหว่างหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้การช่วยเหลือประชาชนเป็นไปอย่างรวดเร็ว มีประสิทธิภาพ และครอบคลุมทุกพื้นที่ ซึ่งสอดคล้องกับ Cohen, J.M., & Uphoff, N.T. (1981, อ้างถึงใน ทินาภรณ์ มูลรัตน์, 2566, หน้า 11) ได้อธิบายว่า กระบวนการมีส่วนร่วม ขั้นตอนที่ 1 การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ (Decision Making) เป็นการมีส่วนร่วมในรูปแบบนี้มุ่งเน้นการสร้างแนวความคิด การกำหนด ประเมินทางเลือก และการตัดสินใจเลือกทางเลือก ซึ่งการตัดสินใจ คือ การกำหนดความต้องการและการจัดลำดับความสำคัญ ตามด้วยการตัดสินใจในช่วงดำเนินการวางแผน และการตัดสินใจในช่วงการปฏิบัติตามแผนที่กำหนดไว้ และยังคงสอดคล้องกับงานวิจัยของวรารักษ์ ศรีบุญ และคณะ (2560) ได้ศึกษา การมีส่วนร่วมของเครือข่ายประชาชน

ในการจัดการภัยพิบัติ ตำบลกรุงชิง อำเภอнопิตำ จังหวัดนครศรีธรรมราช พบว่า ในระยะก่อนเกิดเหตุ เครือข่ายประชาชนที่มีการจัดตั้งมาจากผู้นำชุมชน มีการดำเนินงานต่าง ๆ เช่น มีการจัดประชุมเพื่อเตรียมความพร้อม ติดตามข่าวสาร จัดเตรียมสถานที่ รวมถึงจัดฝึกอบรมการเตือนภัย เช่นเดียวกับงานวิจัยของ ภัทรธิดา ไพศาลจิตร (2561) ศึกษา การมีส่วนร่วมของประชาชนในการขับเคลื่อนการพัฒนาประเทศ ตามโครงการ ไทยนิยม ยั่งยืน ตำบลประชาธิปไตย อำเภอธัญบุรี จังหวัดปทุมธานี พบว่า ในด้านการตัดสินใจ ประชาชนมีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็น เสนอปัญหา ค้นหาความต้องการของชุมชน และร่วมกันเสนอ ปัญหาและแนวทางแก้ไข รวมถึงสอดคล้องกับงานวิจัยของ พชรพร กระสินธุ์ (2566) ได้ศึกษา ปัจจัยด้านความร่วมมือในเชิงพื้นที่กับการจัดการอุทกภัย: กรณีศึกษาเทศบาลเมืองเสนา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา พบว่า เทศบาลเมืองเสนาได้ดำเนินการ 3 ขั้นตอนหลักในการป้องกันและแก้ไขปัญหาหน้าท่วม โดยในขั้นตอนที่ 1 การป้องกันและเตรียมความพร้อมรับมือหน้าท่วมได้มีการดำเนินงานการเฝ้าระวังและแจ้งเตือน การติดตามข่าวสารจากกรมอุตุนิยมวิทยา การสำรวจปริมาณน้ำและสภาพเขื่อน การประชุมวางแผนร่วมกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง และการเพิ่มศักยภาพการระบายน้ำในพื้นที่

2. การมีส่วนร่วมในการปฏิบัติ (Implementation)

การมีส่วนร่วมของประชาชนในการปฏิบัติมีการสนับสนุนทรัพยากรด้านต่าง ๆ เพื่อให้การบริหารจัดการอุทกภัยในพื้นที่เป็นไปอย่างเป็นระบบ โดยการสนับสนุนดังกล่าวครอบคลุมทั้งด้านวัสดุอุปกรณ์ สิ่งของจำเป็น เช่น เรือท้องแบน กระสอบทราย วิทยุสื่อสาร เป็นต้น รวมถึงกำลังคน และอาสาสมัครที่มีความรู้ความสามารถ ตลอดจนการมีส่วนร่วมด้านการจัดการข้อมูล เช่น การบันทึกสถานการณ์น้ำ การติดตามและประเมินความเสียหายที่เกิดขึ้นในแต่ละพื้นที่ รวมถึงการรวบรวมข้อมูลความต้องการของประชาชน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ข้อมูลความต้องการของกลุ่มเปราะบาง ได้แก่ ผู้สูงอายุ ผู้พิการ และเด็ก ถูกนำมาใช้เป็นฐานข้อมูลสำคัญในการวางแผน การอำนวยความสะดวก และการจัดลำดับความเร่งด่วนของการให้ความช่วยเหลือ ทั้งนี้ การสนับสนุนจากประชาชนไม่ได้จำกัดอยู่เพียงการจัดหาวัสดุหรือสิ่งของเท่านั้น แต่ยังรวมถึงการบริหารจัดการข้อมูลอย่างเป็นระบบ และการมีส่วนร่วมในการประสานงานระหว่างหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้การดำเนินงานเป็นไปอย่างสอดคล้องและไม่เกิดความซ้ำซ้อน การมีส่วนร่วมดังกล่าวช่วยให้เกิดการกระจายความช่วยเหลือสามารถตอบสนองต่อความต้องการที่แท้จริงของประชาชน และครอบคลุมพื้นที่ต่าง ๆ ได้อย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งสอดคล้องกับ Cohen, J.M., & Uphoff, N.T. (1981, อ้างถึงใน ทินาภรณ์ มุลรัตน์, 2566, หน้า 11) ได้อธิบายว่า กระบวนการมีส่วนร่วม ขั้นตอนที่ 2 การมีส่วนร่วมในการปฏิบัติ (Implementation) ประชาชนในพื้นที่สามารถเข้ามามีส่วนร่วมในการปฏิบัติ เช่น การสนับสนุนทรัพยากร ซึ่งสามารถเกิดขึ้นได้ในหลายรูปแบบ เช่น เงิน วัสดุสิ่งของ การจัดหาบุคคล และข้อมูล การอำนวยความสะดวกและการประสานงาน รวมถึงการเข้าร่วมดำเนินกิจกรรมที่เกี่ยวข้อง และยังสอดคล้องกับงานวิจัยของวารภรณ์ ศรีบุญ และคณะ (2560) ได้ศึกษา การมีส่วนร่วมของเครือข่ายประชาชนในการจัดการภัยพิบัติ ตำบลกรุงชิง อำเภอнопิตำ จังหวัดนครศรีธรรมราช พบว่า ในระยะขณะเกิดเหตุ เครือข่ายประชาชนที่มีการจัดตั้งมาจากผู้นำชุมชน มีการประสานงานกับหน่วยงานภายนอก เพื่อขอความช่วยเหลือ และรับบริจาค โดยตัวแทนประชาชนมีบทบาทการมีส่วนร่วมในการช่วยเหลือประชาชนผู้ประสบภัย ประชาชนมีการเตรียมพร้อมอพยพ

3. การมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ (Benefits)

การมีส่วนร่วมของประชาชนในการรับผลประโยชน์ส่งผลให้ชุมชนสามารถประเมินความเสี่ยง และจัดสรรทรัพยากรได้อย่างเหมาะสม อีกทั้งยังส่งเสริมให้ประชาชนมีศักยภาพในการพึ่งพาตนเอง

ในเบื้องต้น ลดการพึ่งพาความช่วยเหลือจากหน่วยงานภายนอก ผลจากกระบวนการมีส่วนร่วมในขั้นตอนนี้ดังกล่าว ทำให้การดำเนินงานด้านการจัดการอุทกภัยเป็นไปอย่างมีระบบ มีขั้นตอนและมาตรการที่ชัดเจน ชุมชนสามารถดำเนินการอพยพและให้ความช่วยเหลือผู้ได้รับผลกระทบได้อย่างทันท่วงที ส่งผลให้สามารถลดความสูญเสียต่อชีวิตและทรัพย์สินของประชาชน รวมถึงทรัพยากรของชุมชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ นอกจากนี้ การมีส่วนร่วมยังส่งเสริมให้เกิดการแลกเปลี่ยนความรู้และประสบการณ์ระหว่างสมาชิกในชุมชน อันนำไปสู่การสร้างความรู้ความเข้าใจร่วมกันเกี่ยวกับความเสี่ยงและแนวทางการป้องกันอุทกภัย ประชาชนเกิดความตระหนักถึงบทบาทและความสำคัญของการมีส่วนร่วมในชุมชน การทำงานร่วมกันดังกล่าวช่วยเสริมสร้างความสามัคคี ความร่วมมือ และความรู้สึกเป็นเจ้าของร่วม ทำให้สมาชิกทุกคนมีส่วนร่วมรับผิดชอบต่อการบริหารจัดการอุทกภัย การมีส่วนร่วมของประชาชนไม่เพียงแต่ช่วยลดความเสียหายจากอุทกภัยเท่านั้น แต่ยังมีส่วนสำคัญในการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนในระยะยาว ส่งผลให้ชุมชนสามารถฟื้นตัวภายหลังเกิดอุทกภัยได้อย่างรวดเร็วและยั่งยืน ซึ่งสอดคล้องกับ Cohen, J.M., & Uphoff, N.T. (1981, อ้างถึงใน ทินาภรณ์ มุรธาพันธ์, 2566, หน้า 11) ได้อธิบายว่า กระบวนการมีส่วนร่วม ขั้นตอนที่ 3 การมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ (Benefits) ซึ่งผลประโยชน์นั้น มีทั้งเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ จำเป็นจะต้องพิจารณาถึงการจัดสรรผลประโยชน์ภายในกลุ่มด้วย ทั้งผลที่เป็นประโยชน์ทางบวกและผลที่เกิดขึ้นในทางลบที่เป็นผลกระทบเป็นโทษต่อบุคคลและสังคม และยังสอดคล้องกับงานวิจัยของภัทรธิดา ไพศาลจิตร์ (2561) ได้ศึกษา การมีส่วนร่วมของประชาชนในการขับเคลื่อนการพัฒนาประเทศตามโครงการ ไทยนิยม ยั่งยืน ตำบลประชาธิปไตย อำเภอนิคมพัฒนา จังหวัดปทุมธานี พบว่า ในด้านการรับประโยชน์ ประชาชนส่วนใหญ่ได้รับประโยชน์จากโครงการสามารถต่อยอดพัฒนาให้เกิดความยั่งยืน และส่งผลให้เกิดประโยชน์เพิ่มมากขึ้น

4. การมีส่วนร่วมในการประเมินผล (Evaluation)

การมีส่วนร่วมของประชาชนในการประเมินผล มีการเปิดโอกาสให้ประชาชน ภาคประชาสังคม และผู้มีส่วนเกี่ยวข้องเข้ามามีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับการบริหารจัดการอุทกภัย เป็นกระบวนการที่ดำเนินอย่างต่อเนื่องและครอบคลุมทุกระยะของการจัดการภัยพิบัติ ตั้งแต่ช่วงก่อนเกิดภัย ขณะเกิดภัย และหลังเกิดภัย ในช่วงก่อนฤดูฝน ประชาชนและภาคส่วนต่าง ๆ มีส่วนร่วมในการวางแผน การป้องกันและการเตรียมความพร้อม ซึ่งช่วยให้ชุมชนเกิดความตระหนักถึงความเสี่ยง และสามารถจัดเตรียมทรัพยากรได้อย่างเหมาะสมกับบริบทของพื้นที่ ภายหลังการเกิดอุทกภัย กระบวนการมีส่วนร่วมยังคงดำเนินต่อไป โดยเปิดโอกาสให้ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องร่วมกันประเมินผลการดำเนินงานที่ผ่านมา และเสนอแนวทางในการปรับปรุงแผนการบริหารจัดการอุทกภัยในอนาคตให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น ทั้งนี้ ประชาชนสามารถสะท้อนปัญหา ความต้องการ และข้อเสนอแนะที่เกิดขึ้นจริงในพื้นที่ของตน ขณะที่ภาคประชาสังคมสามารถสนับสนุนข้อมูลเชิงวิชาการหรือประสบการณ์ด้านการบริหารจัดการอุทกภัยที่เป็นประโยชน์ ส่งผลให้แนวทางการบริหารจัดการน้ำท่วมมีความหลากหลาย ครอบคลุม และตอบสนองต่อบริบทของพื้นที่ได้อย่างเหมาะสม การเปิดโอกาสให้มีส่วนร่วมในลักษณะดังกล่าว ยังช่วยเสริมสร้างความเข้าใจร่วมกันระหว่างชุมชน หน่วยงานภาครัฐ และภาคส่วนอื่น ๆ ทำให้ทุกภาคส่วนตระหนักถึงความสำคัญของความร่วมมือและการประสานงานระหว่างกัน ส่งผลให้แผนการบริหารจัดการอุทกภัยมีความเหมาะสม สอดคล้องกับความต้องการของชุมชนอย่างแท้จริง และก่อให้เกิดความรู้สึกเป็นเจ้าของแผน ความร่วมมือดังกล่าวจึงมีส่วนช่วยเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน ลดความสูญเสียจากอุทกภัย และทำให้การบริหารจัดการอุทกภัยมีประสิทธิภาพ ครอบคลุม และยั่งยืนในระยะยาว ซึ่งสอดคล้องกับ Cohen, J.M., & Uphoff, N.T. (1981, อ้างถึงใน ทินาภรณ์ มุรธาพันธ์, 2566, หน้า 11) ได้อธิบายว่า กระบวนการมีส่วนร่วม ขั้นตอนที่ 4 การมี

ส่วนร่วมในการประเมินผล (Evaluation) มีองค์ประกอบสำคัญ ได้แก่ ความชอบส่วนบุคคล (Preferences) ความคิดเห็นหรือมุมมอง (Views) และความคาดหวัง (Expectations) ของแต่ละบุคคล ปัจจัยเหล่านี้มีอิทธิพลต่อความสามารถในการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของสมาชิกในกลุ่มต่าง ๆ อย่างมีประสิทธิภาพ และยังคงคล้องกับงานวิจัยของภัทรธิดา ไพศาลจิตร์ (2561) ได้ศึกษา การมีส่วนร่วมของประชาชนในการขับเคลื่อนการพัฒนาประเทศตามโครงการ ไทยนิยม ยั่งยืน ตำบลประชาธิปไตย อำเภอธัญบุรี จังหวัดปทุมธานี พบว่า ในด้านการติดตามประเมินผล พบว่า ประชาชนส่วนใหญ่มีส่วนร่วมในการติดตามประเมินผลโครงการที่ชุมชนของตนกำหนด ซึ่งจะเป็นไปในลักษณะการสังเกตการณ์จากผลสำเร็จหรือความล้มเหลวจากการดำเนินงานโครงการของแต่ละชุมชน

2. ปัญหาและอุปสรรคเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการบริหารจัดการอุทกภัยของบ้านพาน จังหวัดน่าน มีประเด็นที่น่าสนใจมาอภิปราย ดังนี้

ผลการวิจัยปัญหาและอุปสรรคที่สำคัญหลายประการ พบว่า 1) ประชาชนในพื้นที่บ้านพานบางส่วนยังขาดความรู้และความเข้าใจที่ถูกต้องเกี่ยวกับการเตรียมความพร้อมและการป้องกันอุทกภัย โดยเฉพาะความรู้เฉพาะด้านที่จำเป็นต่อการรับมือสถานการณ์น้ำท่วม เช่น แนวทางการอพยพอย่างปลอดภัย การจัดเตรียมวัสดุอุปกรณ์และทรัพยากรที่จำเป็น รวมถึงการเฝ้าระวังพื้นที่เสี่ยงอย่างใกล้ชิด ความไม่พร้อมดังกล่าวทำให้ชาวบ้านไม่สามารถช่วยเหลือตนเองได้อย่างมีประสิทธิภาพ เกิดความตื่นตระหนก สับสน และขาดการวางแผนที่ชัดเจน 2) การขาดแคลนงบประมาณและอุปกรณ์สำคัญ เช่น เรือ เสื้อชูชีพ เครื่องสูบน้ำ และวิทยุสื่อสาร ส่งผลให้การช่วยเหลือประชาชนล่าช้าและไม่ครอบคลุมพื้นที่ โดยเฉพาะกลุ่มเปราะบาง ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของกอบกาญจน์ ประภาสะวัต และ อุทัย เลาหวิเชียร (2566) ได้ศึกษา การจัดการภัยพิบัติอุทกภัยโดยอาศัยชุมชนเป็นฐาน กรณีศึกษา: จังหวัดขอนแก่น และจังหวัดสงขลา พบว่า ปัญหาของการจัดการอุทกภัย ได้แก่ งบประมาณ ไม่เพียงพอในการจัดการภัยพิบัติตามที่ได้มีการวางแผนร่วมกันของภาคส่วนต่าง ๆ และยังคงสอดคล้องกับงานวิจัยของอภิรักษ์ รุจิระภูมิ (2560) ได้ศึกษา การมีส่วนร่วมของประชาชนในการป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย ของอำเภอฮอด จังหวัดเชียงใหม่ จุดอ่อนของการมีส่วนร่วมของประชาชนในการป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย คือ ทรัพยากรในการดำเนินงานมีไม่เพียงพอ ทั้งในด้านบุคลากรและงบประมาณ 3) จำนวนอาสาสมัครและเจ้าหน้าที่ในพื้นที่บ้านพานไม่เพียงพอ ส่งผลให้การแบ่งหน้าที่ในการอพยพและการเฝ้าระวังพื้นที่เสี่ยงไม่สามารถดำเนินการได้ทันท่วงที 4) สภาพภูมิประเทศและโครงสร้างพื้นฐานที่เป็นลุ่มน้ำมีความซับซ้อน ทำให้เมื่อเกิดน้ำท่วมถนนบางเส้นทางถูกตัดขาด และบ้านเรือนบางส่วนได้รับความเสียหาย ส่งผลให้การเข้าถึงพื้นที่และการให้ความช่วยเหลือล่าช้า และ 5) ระบบแจ้งเตือนภัยยังไม่ครอบคลุมทุกครัวเรือน ทำให้ประชาชนได้รับข้อมูลล่าช้า และไม่สามารถเตรียมความพร้อมหรือป้องกันตนเองได้อย่างเต็มที่

3. แนวทางการแก้ไขปัญหาและอุปสรรคเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการบริหารจัดการอุทกภัยของบ้านพาน จังหวัดน่าน มีประเด็นที่น่าสนใจมาอภิปราย ดังนี้

ผลการวิจัยแนวทางการแก้ไขปัญหาและอุปสรรคมีหลายประการ พบว่า 1) การสร้างความรู้และความเข้าใจให้กับประชาชนเกี่ยวกับการเตรียมความพร้อมและการป้องกันอุทกภัย ซึ่งเป็นสิ่งสำคัญในการเพิ่มศักยภาพของชุมชนให้สามารถรับมือกับอุทกภัยเบื้องต้นได้ด้วยตนเอง โดยการฝึกอบรม กิจกรรมเตรียมความพร้อม และการซ้อมรับมือสถานการณ์น้ำท่วมช่วยให้ประชาชนเข้าใจขั้นตอนการอพยพ การป้องกันภัย และการใช้ทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพ ลดความสับสนและความตื่นตระหนก ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยฮาซันอักกรม ดงนะเต็ง และคณะ (2567) ได้ศึกษา แนวทางการจัดการปัญหาอุทกภัย: กรณีศึกษาเทศบาล

ตำบลรุสะมิแล อำเภอมือง จังหวัดปัตตานี พบว่า แนวทางการพัฒนาศักยภาพของบุคลากรและประชาชนในการจัดการปัญหาอุทกภัย คือ การจัดโครงการอบรมให้ความรู้เกี่ยวกับการป้องกันและบรรเทาปัญหาอุทกภัยให้แก่ประชาชนและการพัฒนาศักยภาพบุคลากร 2) การจัดสรรงบประมาณและอุปกรณ์ควรดำเนินการอย่างเป็นระบบและเพียงพอ รวมถึงการขอรับการสนับสนุนเพิ่มเติมจากหน่วยงานภาครัฐและองค์กรที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้ประชาชนและอาสาสมัครสามารถปฏิบัติหน้าที่ได้อย่างรวดเร็ว ปลอดภัย และมีประสิทธิภาพ อุปกรณ์ช่วยเหลือที่สำคัญ เช่น เรือ เครื่องสูบน้ำ เสื้อชูชีพ และกระสอบทราย ควรจัดให้ครบถ้วนและเหมาะสมกับสภาพพื้นที่ พร้อมจัดตั้งคลังอุปกรณ์ฉุกเฉินและวางแผนการใช้งานล่วงหน้า 3) การเพิ่มจำนวนอาสาสมัครและสร้างเครือข่ายความร่วมมือทั้งภายในหมู่บ้านและกับชุมชนใกล้เคียง ช่วยให้การสนับสนุนและให้ความช่วยเหลือทันทั่วถึง มีการกำหนดบทบาท หน้าที่ และความรับผิดชอบอย่างชัดเจน รวมถึงระบบการประสานงานที่เป็นระบบ 4) การวางแผนโครงสร้างพื้นฐานและเส้นทางเข้าถึงพื้นที่ เช่น ถนน สะพาน และจุดรวมพลฉุกเฉิน ทำให้การเข้าถึงพื้นที่ประสบภัยและการช่วยเหลือประชาชนรวดเร็ว และต่อเนื่อง และ 5) การพัฒนาระบบสื่อสารและแจ้งเตือนภัยที่เข้าถึงประชาชนทุกครัวเรือนผ่านเสียงตามสาย โทรศัพท์มือถือ อาสาสมัครป้องกันภัยฝ่ายพลเรือน (อปพร.) และอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม.) และช่องทางดิจิทัล ช่วยให้ประชาชนได้รับข้อมูลทันเวลา เตรียมความพร้อม และปฏิบัติตนได้อย่างเหมาะสม ลดความเสี่ยงต่อชีวิตและทรัพย์สิน พร้อมเสริมประสิทธิภาพการบริหารจัดการอุทกภัยอย่างเป็นระบบและยั่งยืน ทั้งนี้แนวทางดังกล่าวยังสอดคล้องกับงานวิจัยของกอบกาญจน์ ประกาสะวัต และอุทัย เลาหวิเชียร (2566) ได้ศึกษา การจัดการภัยพิบัติอุทกภัยโดยอาศัยชุมชนเป็นฐาน กรณีศึกษา: จังหวัดขอนแก่น และจังหวัดสงขลา พบว่า หน่วยงานภาครัฐควรให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมอย่างแท้จริงในการจัดการภัยพิบัติ โดยส่งเสริมให้มีส่วนร่วมในทุกๆระดับ เพื่อลดความเสี่ยงของประชาชนและส่งเสริมให้หน่วยงานภาครัฐและภาคประชาชนมีความรู้และขีดความสามารถในการจัดการรูปแบบการบูรณาการ และให้ความสำคัญกับการนำขีดความสามารถของประชาชนมาใช้ให้เกิดประโยชน์ และมีประสิทธิภาพมากที่สุด

ข้อเสนอแนะ

1. หน่วยงานภาครัฐและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นควรส่งเสริมการพัฒนาศักยภาพของประชาชนอย่างต่อเนื่อง โดยจัดให้มีการให้ความรู้ การฝึกอบรม และการซักซ้อมแผนเผชิญเหตุอุทกภัยอย่างสม่ำเสมอ เพื่อสร้างความรู้ ความเข้าใจ และทักษะในการเตรียมความพร้อม อพยพ เผชิญพื้นที่เสี่ยง และช่วยเหลือตนเองรวมถึงการดูแลกลุ่มเปราะบาง เพื่อลดความสับสน ความตื่นตระหนก และความสูญเสียเมื่อเกิดอุทกภัย
2. ควรพัฒนาและสนับสนุนทรัพยากร อุปกรณ์ และระบบสื่อสารด้านการจัดการอุทกภัยให้เพียงพอครอบคลุมทุกพื้นที่ โดยหน่วยงานที่เกี่ยวข้องจัดสรรงบประมาณและอุปกรณ์ช่วยเหลือ เช่น เรือ เสื้อชูชีพ เครื่องสูบน้ำ และอุปกรณ์สื่อสารให้เหมาะสมกับสภาพพื้นที่และระดับความเสี่ยงของชุมชน ควบคู่กับการพัฒนาระบบแจ้งเตือนภัยและช่องทางสื่อสารที่เข้าถึงประชาชนได้ทั่วถึง เพื่อให้การแจ้งข่าวสารและเตือนภัยเป็นไปด้วยความรวดเร็ว ทันเวลา และมีประสิทธิภาพ
3. ควรส่งเสริมการบริหารจัดการอุทกภัยโดยใช้หลักการจัดการความเสี่ยงจากภัยพิบัติโดยอาศัยชุมชนเป็นฐานและการประเมินผลแบบมีส่วนร่วมโดยเปิดโอกาสให้ประชาชน ผู้นำชุมชน อาสาสมัคร และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องมีส่วนร่วมในการวางแผน ดำเนินงาน ติดตาม และประเมินผลอย่างต่อเนื่อง นำข้อเสนอแนะและบทเรียนจากการประเมินไปปรับปรุงแผน มาตรการ และการจัดสรรทรัพยากรให้สอดคล้องกับบริบทพื้นที่ เพื่อเสริมสร้างความรู้สึกรับผิดชอบร่วมกัน และสนับสนุนการจัดการอุทกภัยอย่างยั่งยืนในระยะยาว

ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

1. การศึกษาวิจัยครั้งต่อไป ควรขยายขอบเขตพื้นที่ศึกษาและเพิ่มความหลากหลายของกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key informants) เพื่อให้ผลการวิจัยมีความครอบคลุมและสามารถนำไปประยุกต์ใช้กับพื้นที่อื่นที่มีบริบทแตกต่างกันได้
2. ควรใช้ระเบียบวิธีวิจัยแบบผสมผสาน โดยศึกษาการวิจัยเชิงคุณภาพควบคู่ไปกับการวิจัยเชิงปริมาณ เพื่อเพิ่มความน่าเชื่อถือและความครบถ้วนของผลการวิจัย

เอกสารอ้างอิง

- กอบกัญจน์ ประภาสวัต และ อุทัย เลหาวิเชียร. (2566). การจัดการภัยพิบัติอุทกภัยโดยอาศัยชุมชนเป็นฐาน กรณีศึกษา: จังหวัดขอนแก่น และจังหวัดสงขลา. วารสารวิทยาการจัดการ, มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม, 10(1), 225 – 240.
- ทินาภรณ์ มุลรัตน์. (2566). ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์ต่อการมีส่วนร่วมของกลุ่มประชาชนในการดำเนินงานกองทุนหลักประกันสุขภาพระดับท้องถิ่นหรือพื้นที่ในเขตเทศบาลเมืองล้อม แรด อำเภอเถิน จังหวัดลำปาง. การศึกษาค้นคว้าอิสระสาขาสถาปัตยกรรมมหาบัณฑิต, สาขาวิชาวิทยาศาสตร์สุขภาพ, มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- พชรพร กระสินธุ์. (2566). ปัจจัยด้านความร่วมมือในเชิงพื้นที่กับการจัดการอุทกภัย : กรณีศึกษาเทศบาลเมืองเสนา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา. การค้นคว้าอิสระรัฐศาสตรมหาบัณฑิต (การเมืองและการจัดการ), สาขาวิชาการเมืองและการจัดการ สำหรับนักบริหาร, คณะรัฐศาสตร์, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ภัทรธิดา ไพศาลจิตร. (2561). ศึกษาเรื่องความร่วมมือของประชาชนในการขับเคลื่อนการพัฒนาประเทศตามโครงการ ไทยนิยม ยั่งยืน ตำบลประชาธิปไตย อำเภอธัญบุรี จังหวัดปทุมธานี. การค้นคว้าอิสระรัฐศาสตรมหาบัณฑิต (การเมืองการปกครอง), สาขาวิชาการเมืองการปกครอง, สำหรับนักบริหาร, คณะรัฐศาสตร์, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- วารภรณ์ ศรีบุญ, ปิยพร แต่งสุวรรณ, พรชชา ภิรมย์ลา, วราภรณ์ พรหมบาล, สมหฤทัย อุดมโชคชัย และอมรรัตน์ ไชยชาญยุทธ์. (2560). การมีส่วนร่วมของเครือข่ายประชาชนในการจัดการภัยพิบัติตำบลกรุงชิง อำเภอหนองพินตา จังหวัดนครศรีธรรมราช. วารสารมหาวิทยาลัยราชภัฏยะลา, 12(1), 45 – 60.
- วิโรจน์ ก่อสกุล. (2568). เอกสารประกอบการบรรยายระเบียบวิธีวิจัยทางรัฐประศาสนศาสตร์. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยรามคำแหง, โครงการรัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต ภาคพิเศษ.
- อภิรักษ์ รุจิระภูมิ. (2560). การมีส่วนร่วมของประชาชนในการป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย ของอำเภอฮอด จังหวัดเชียงใหม่. การศึกษาค้นคว้าอิสระ, รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต, แขนงวิชาการบริหารรัฐกิจ, สาขาวิชาวิทยาการจัดการ, มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- ฮาซันอักริม ดงนะเต็ง, ธนัญญา รัตไทรทอง และ นิรอรานา สาและ. (2567). แนวทางการจัดการปัญหาอุทกภัย : กรณีศึกษาเทศบาลตำบลรูสะมิแล อำเภอเมือง จังหวัดปัตตานี. คณะรัฐศาสตร์, มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์, วิทยาเขตปัตตานี.